

KIS-729 – A-zivout speredegzh

(AAB da GE – 09 07 01)

Ar “spered” japanat e preder NISHIDA¹ oa un dodenn skoemp e kement ma teufe un darn eus e lennerion da zianaout e c'houzavadennoù end-eeun ouzh gwariadurioù seurt “spered”. Ar rebechoù graet dezhañ a sav diwar gourmesk. Ur gudenn gozh eo, nann ? Ha ne ve ket hini keñverioù ar prederour gant ar gevredigezh m'emañ, hini an arvar da welout e zoazhadur direct d'un dedaolad eus ar speredegzh trec'h en e vro en ur prantad eus an istor ? Evel ma rank ar barzh bezañ en ur c'heñver a estreded gant e yezh e tle ivez ar prederour, war a welan, emestrenaat ouzh ar c'healiadoù o ren boutin en dro dezhañ, a-wechoù ent louet zoken : kounaomp e oa ur metek eus ARISTOTELES, e oa DESCARTES hanter izelvroat, hanter c'hall (evit mont buan). N'anavezan ket tenor ar pennadoù embannet gwechall gant Maodez GLANNDOUR war *Studi hag Ober*, en o zouez : “Daoust hag e c'hell ar Brederouriezh bezañ broadel ?²”, met pezh a ouzon eus e varzhoniezh a dennfe da ziskouez e chome pell diouzh an estrenaat.

(GE da AAB – 11 07 01)

Keal ar speredegzh a voe degaset gant Maodez GLANNDOUR e *Studi hag Ober* end-eeun e tro 1942.

« Petra eo ur Speredegzh » a dle bezañ diskleriet keñver ha keñver gant « Petra eo ar Sevenadurezh ». Speredegzh ha sevenadurezh a zo derezioù disheñvel e bed ar menozioù.

“Ar sevenadurezh eo derez ar menozioù hollek ha difetis³ (abstractum) a lakaomp da wir enno o-un, en diavaez d'an amzerioù ha d'ar bobloù a ra implij anezo. Talvezout a reont d'hor meno en diavaez da vonedone ar vuhez, distag ha divrall. Evelse e reomp « Sevenadurezh » eus skiantoù

---

¹ Sl. KIS-726 – Denesaat ouzh skol Kyōto . I. NISHIDA Kitaro , La-14, pp. 217-242.

² *Studi hag Ober*, niv. 20, Hañv 1943, pp. 39-47.

³ War abegoù an dilez eus Br. *fetis, difetis*, sl. KIS-434, La-10, pp. 119-124.

an Natur, eus skiantoù an Niveriñ. Envel a reomp Sevenadurez Kristen, gwirionezioù a sellomp outo evel tra zivral ha talvoudus evit n'eus forz pe bobl e n'eus forz pe vare.

“Ur Sevenadur avat a vo tra izeloc'h, an oberennoù speredel savet en ur vro pe vro, en ul lec'h pe lec'h, hervez an uhelvenoz bet lakaet da beurwir (uhelvenoz a zo ar sevenadurez). Evelse e c'heller komz eus sevenadurioù ar Sav-heol, eus sevenadurioù ar Grennamzer.

“Ur Speredegz avat a zo c'hoaz un dra all. Speredegz ur bobl eo tro-spered ar bobl-se. Emañ war bazenn ar menozioù fetis. Ur speredegz pe un all a zo diouz an dalvoudegez a roomp d'ar soñj-mañ e keñver egile en hon buhez ; ur speredegz eo un urz a lakaer etre gwirionezioù ar bed fetis. Menozioù 'zo a lakaomp a-us d'ar re all, a reomp ganto muioc'h eget gant ar re all. Da skouer, an arz keltiek, a ra gant an tric'horn pe ar c'helc'h, ne blij ket dezañ ar c'harrez : se 'zo merk ur speredegz. Ur roll, ur skeuliad a dalvoudegezioù, anat pe dianav dimp, a implijomp da varn traoù ar vuhez hag ar spered : se 'zo speredegz¹.”

Hervez an deskrivadur roet gant Maodez GLANNDOUR, ez eo ar Speredegzh kevatal d'ar pezh a studi ar gevredadourion hag an istorourion dindan an anvad Sz. *mentality*, Gl. *mentalité*. Unan eus an oberoù a gendaolas d'ober eus ar c'heal kemplezh ha dispis-se un ergraf skiantel eo levr Lucien LEVY-BRUHL, *La Mentalité primitive* (1922). Hervez Gaston BOUTHOU “*ez eo ar speredegzh un teskad mennozioù ha tuedoù kefredel kevanet en un den, kenereet dre geñverioù poellel ha dre geñverioù kredennel*”². Hogen an despizadur klokañ eus ar speredegzh a voe graet gant Georges GURVITCH en e *Traité de Sociologie* (1958-1960) : e ser studiañ ar pezh a c'halv ar “Gevredadouriezh a-zonder”, e ro an dekvat ha diwezhañ gwastad d'ar “speredegzh strollennel”.

“Ar gevredadouriezh a-zonder a intent pep devoud breidel, emouez pe diemouez, dizoloet er gedvuhez evel savlec'hiet er gevredadelezh. Intent a ra an emskiant evel ken enmanus d'ar gevredigezh, d'ar bed, d'ar veziadelezh, ha ma 'z eo ar re-mañ d'an emskiant. Diouzh sell ar gevredadouriezh ez eo ar vredelezh dre vras, hag an emouezelezh pergen, gwerc'hennoù gougevanet ouzh gwerc'hennoù all. Emañ seurt enmanusted keveskemm ha seurt digorusted en o far bihanañ er

¹ “Dremm ar Speredegz Vrezon”, *Studi hag Ober*, niv. 18, Hañv 1942, pp. 86-100.

² “La mentalité est un ensemble d'idées et de dispositions intellectuelles intégrées dans le même individu, reliées entre elles par des rapports logiques et des rapports de croyance” (*Les mentalités*, p. 31).

« stadoù bred » (an derc'hadurioù, ar c'hounerezh, ar gouzañvderioù hag ar bozioù, an damyouloù hag ar strivoù) ; emaint en o far etre gant ar menoioù (bepred termus hag en amzivin) ; en o far brasañ gant an « oberoù bred » (nadadennoù a liv kefredel, kantaezel pe youlel, ha barnadennoù)¹.”

Klozañ a ra an notenn dre grennañ doazhadur GURVITCH :

“N'he deus ar werc'helezh kevredadel « natur » stabil ebet, ha n'eus nemet hentennoù daelerezhel evel re ar gevredadouriezh a-zonder a ve barrek da zisplegañ an devoud hollbouezus-mañ : e c'hell pep kevredigezh, pep renkad, pep strolladur zoken danzen ur meizadur disheñvel eus ar gevredadelezh².”

Mar klot tresoù bras ar “Speredegzh” hervez Maodez GLANNDOUR gant ar “*mentalité*” hervez ar gevredadourion, e tiforc'h erdaloù an daou dermen. Evit GURVITCH ez eo ar speredegzh strollennel un hennad fiñvus en he fadelezh hag e bevennoù ar strollenn ; e-mesk ar parennoù niverus ma tisoc'h diouto emañ moarvat an emskiant da amparañ ur bobl (he unan e dalc'h parennoù kemplezh er gwastadoù all : kenelel ha riezal, kravezel, yezhel ha stuzegezhel, armerzhel ha renkadel, hep ankouaat ar gwastad meneget en 8t donder : “Ar greadoù strollennel birvidik -neveziñ ha -krouiñ³”). Maodez GLANNDOUR a c'hourfouez an ampar kenelel dre livañ eus an den brezhon pe kelt ur skeudenn sonnet e dargemm ouzh ur skeudenn ken sonnet all eus an den gall pe gresian-latin.

“Da skouer, daoust hag e lakaomp ar meiz, ar poell, a-us d'ar galon ? Pa fell dimp ober eus un den, brasañ meuleudi, daoust hag e lavaromp evel ar C'hallaoued : « C'est un homme fort intelligent, c'est un homme extrêmement cultivé » ? Pe un dra all ? Ya, un dra all a lavaromp... Ni a ra gant : « Henez 'zo un den a galon ». Ha pa vefe ar paotr, unan poellek-meurbet, gouiziek-dreist, mar n'eo ket un den a galon, e tec'homp dioutañ, ne reomp stad ebet anezañ. Ar galon evidomp a zo trec'h war ar meiz er vuhez-mañ.

“Perzioù mat ar galon a zo lealded, kalonegez, kardedded. Ar bri (istim) douget d'an haelded, d'an enor, a zo bet a viskoaz unan eus doareoù anatañ ar Speredeg Keltiek. Lennit al Lennegezioù koz keltiek ; gwelit al lec'h dalc'het enno gant ar Gouron, an den meur, an den

¹ “NOTENNOU KEVREDADEL (5) : Kevredadouriezh a-zonder.” 10. Ar speredegzh strollennel – Stadoù hag oberoù bred, *Emsav*, niv. 64, Ebrel 1972, p 133.

² Id., *ibid.*, p. 135.

³ Id., *ibid.*, p. 130.

kadarn. Ha bremañ digorit ar romantoù arzuriek, o deus desket d'ar Grennamzer pezh a zo bet anvet ar Varc'hegouriez. Sellit ouz doareoù Arzur hag e dud, petra 'vennont bezañ ? tud leal, tud kadarn, tud a enor, tud a galon. Ha da echuiñ, sellit ouz ar Barzaz Breiz ; daoust ha n'eo ket bepred an hevelep speredez ?

“Ar C'hallaoued o deus lavaret diwar o fenn o-un, n'o doa ket « la tête épique ». Ur fazi eo moarvat lavarout « la tête épique », rak n'eo ket ar penn an hini 'zo kadarn, met ar galon. Hag ur fazi a bouez ez eo, a ziskouez e fell d'ar C'hallaoued lakaat bepred ar poell da vont da gentañ, zoken pa n'eus ket tro d'ober evitañ¹.”

Hevelep deskivadur derc'havus eus an den brezhon ha kelt a denne d'an tun arveret gant diorreerion ar yezh eus derou an 20^t kantved pa ginnigent o c'hrouadennoù evel dizoloadennoù o doa graet en teodyezhoù pe en dornskridoù kozh² — en doare ma tremenent o *yezhouriezh* da yezhoniezh e roe Maodez GLANNDOUR e “*zenouriezh*” da zenoniezh. Ha n'eo ket roll an hengoun, lennegel pe istorel, pourchas danvez da eorizhoù ar remziad o ren ? hag an eorizhoù, ha n'eo ket kefridi ar bleiniad, kefredour pe lennegour, o c'henderc'hañ evit e gemprediz ? A dra sur, ez eo bet Maodez GLANNDOUR unan eus ar vleiniaded a baskas gant boued eorizhek emsaverion e amzer. Ha gaou deol ne oa ken goude holl gwiskañ ur meni peurbadelezh war an den kelt³ ? Ned afen ket betek e lavarout. Eomp larkoc'h er pennad, er rann titlet FIÑV HA DIFIÑV :

“Bevañ a reomp en ur vro, ma santer bepred enni dremm an diavaez o kemmañ gant an eurioù hag amzerioù ar bloaz, en ur vro kelc'hiet ha gonezet gant ar mor o 'n em sankañ en douaroù hag o vont kuit a bep eil, diw wech bemdeiz, gant ar mare.

“Skiant ar fiñv a zo en hor gwad, en hor spered, e red hor gwad, e red hor spered.

“Skiant ar fiñv a zo enomp un dra a ouenn. N'eus nemet sellout ouz an Arz Keltiek ha gwelout ennañ an Troellennoù, sin an hiraez, sin ar

¹ “Dremm ar Speredez Vrezon”, *ibid.*, pp. 89-90.

² Ar skouer splannañ eo steradur al lostgerioù evel m'en displeg VALLEE e digoradur ar *Grand Dictionnaire français-breton* (pp. xvj-xx). Ne groue ket ar reizhiad diwar netra, he zennañ a rae eus materi ar yezh evel ma tenn ar c'hizeller an delwenn eus bloc'h ar maen.

³ Heñvel dezenn a vez difennet e-keñver yezh : tra ma harze Roparz HEMON par ma c'halle ouzh nep kemmadenn er furmoù dre ma oa ar yezh evitañ diazez divrall ar vroad, e oa divrall ivez ar yezh evit Goulven PENNAOD, met evel anien o treuziñ ar c'hantvedoù — alese an tuet ma oa da gempenn furmoù ar yezh kempred war gement poent ma tisklotent diouzh anien “reizhistorek” ar yezh.

vuhez o 'n em zisplegañ hag o vont talarek ; ar c'helc'h, sin ar rod ha sin an heol. Sellit ivez ouz karantez ar Gelted evit an niver 3 : an niver 3 eo niver ar rod, niver ar c'helc'h e keñver e dreuzell-greiz¹.”

Ha pelloc'h, da zeraouiñ ar rann dindan an titl SANTEREZ AR VUHEZ :

“Roc'h ha dour, setu Breiz.

“Kement hon eus lavaret betek henn diwar benn Speredegz Vreiz a c'hell bezañ dalc'het berr en ur ger : an ene keltiek en deus skiant ar Vuhez. Santerez ha menoz ar Vuhez a ren war hon speredegz².”

Daoust ma lakae neuze aozerion all war Br. *gouenn* kemeradur ideologek Al. *Rasse*, e talc'he Maodez GLANNDOUR da arverañ ar ger evel ma rae “hon barzhed kozh”³, eleze gant ar ster en devoe Br. *diforc'helezh* tregont vloaz goude hag en deus Br. *hevelepted* hiziv. Div evezhiadenn evelkent.

~ An englenañ ouzh o “gouenn”, ouzh o darvan broadelezh, a droc'he ar skrivagnerion vrezhonek hag o c'hevredig diouzh keflusk ar bed, o bac'he en ur poullig lor pell diouzh redennoù bras ar preder hag an arz — en desped da c'halvadenn Roparz HEMON e chome serr ar prenester. En dezerzh kefredel e tegouezhe da Maodez GLANNDOUR roll person parrez a'n Emsav, hag a sarmoner eeunek ez eas da brederour bras gant e barrezianiz⁴. En ur metou kefredel annezet e vije bet anavezet d'ar barzh e oa ha barzh e vije chomet, emichañs.

~ Leterc'hañ oa ober gant *gouenn*. Leterc'hañ petra avat ? Pell diouzh ambred Maodez GLANNDOUR oa intent eno an treuzkas eus doarennoù bevoniell un hil arian evel ma kelenned en Europa neuze. An treuzkas oa hini ar sevenadur, ar speredegzh,

---

¹ “Dremm ar Speredegz Vrezon”, *ibid.*, pp. 96-97.

² *Id.*, *ibid.*, p. 98.

³ “N'eo ket awalc'h sevel gwerziou ha rimadellou evit beza eur barz. Ret eo kaoud eun emskiant keltiek ha beza bleniet gant spered ar ouenn” (KALEDVOULC'H (Erwan BERTOU) A C'Horsedd Breiz, *Kevrin Barzed Breiz pe Reizadur ar Werzoniez vrezhonek*, Paris, 1912, p. 3).

⁴ Splann eo ton an darempred etre Maodez GLANNDOUR hag e lennerion en un arroud evel hemañ : “Labour pennañ ur prederour a zo bepred diveskañ pezh a chom luziet e spered an dud. Hag amañ ivez eo rouestlet mat an traoù. Marteze n'eo ket souezus, rak al lodenn vrasañ eus an dud a 'n em laka war soñjoù uhel, n'int ket bet stummet gant o studioù araok da vont warno. Ha kudennoù diaes-tre ez eus er bed. Amañ eo bepred an hevelep tra. Ar pezh a vez kemmesket peurliesañ diwar-benn ar gudenn a fell dimp studiañ hiziv, eo an diforc'h a zo etre ar ouiziegezh hag ar pezh a zo soñjoù kustum an dud” (“Daoust hag e c'hell ar brederouriez bezañ broadel?”, *Studi hag Ober*, niv. 20, 1943, p. 39).

araezet gant ar gen marteze evit lod, met dreist-holl dre al lavar, ar “c'homzoù bev¹”. Euver e ve muzuliañ al lodoù ketep a zerrane d'ar *c'horf* ha d'ar *spered* en treuzkas remziadel. Rak e lec'h all emañ an asoup : ar *spered* ne vez ket treuzkaset. Hervez ar bomm na oa ket Maodez GLANNDOUR dic'houzvez anezhañ koulskoude, “ar *spered* a c'hwezh el lec'h ma kar”. N'eo ket *spered* a dreuzkaser dre ar sevenadur pe ar *speredegzh*, met stlenn, stlenn aregel dre ar gouennañ, lavarel dre ar c'hounañ hag an desav, stlenn eleze danvez *soliadel*. Danvez *soliadel* eo ar sevenadur hag ar *speredegzh*, galvet da vezañ bonveziad, eleze poent ma plavo ar *spered*. Emañ ar gwir gant ar *soliadelourion*, hag int ken hakr da Maodez GLANNDOUR²: ar veziadelezh a-bezh zo *soliadel*³ hag emañ ar skiant e gwir d'ober meiz warni ; ur pezh bennak neoazh a zo dre anien e-maez krap an hollekaat skiantel eo lamm ar c'hrouiñ. Keinañ a ra ouzh an danvez *soliadel* er poent hag er pred ma n'en gortozet ket. Keinañ a dalvez e teu ar c'hrouer da vezañ unan gant an tamm-mañ tamm eus ar bed ha, diwar an unanidigezh-se, e tifluk ur beziad digent. Keinañ zo da intent ivez evel “treiñ kein” : c'hwezh ar *spered* a ra d'an den treiñ kein d'e *ouenn*, d'e *speredegzh*, d'e sevenadur. Aze emañ andon estreded ar yezh hon eus bet tro d'ober anv anezhi¹.

A-du ganit enta evit lakaat *spered* etre daouskilfoù er geriennoù “*spered*” japanat, “*spered*” alaman, “*spered*” gall, “*spered*” brezhon... Evel ar *speredegzh*, ar *spered* er ster-se zo ur c'heal eus an diskiblezh *soliadel* ez eo ar Gevredadouriezh evel ma 'z eo ar *ouenn* ur c'heal eus an diskiblezh *soliadel* ez eo ar Vevoniezh ha bernout a ra e ziforc'hiñ diouzh ar *spered* a sach an den er-maez eus ar *soliadelezh*.

¹ An titl end-eeun en deus brasañ dastumad barzhonegoù Maodez GLANNDOUR : *Komzoù bev*, Skridoù Breizh, 1949.

² “Evidoun eo Descartes eur skouer ouspenn eus ar Vretoned-se a bleg ken aes o *spered* da *spered* ar re all, a oar en em heñvelaat ouz an estren betek koll o liou ginidik, ha zoken ar soñj anezhi.

“Evidoun-me n'en deus Descartes tamm *spered* brezon ebet. E boellegez, e dro da lakaat da wir ar pezh hepken a wel sklaer ar *spered*, a zo gall ha netra ken. Tro-*spered* Bro-C'hall er c'hantvedoù nevez-tremenet eo se. Eur c'hleñved eo a zo bet diwanet dioutañ hollarnodouriezh (positivisme) Auguste Comte, hag ar skiantelouriezh (scientisme) n'halle ket gouzañv eur mister” (“Tud veur ar Vro”, *Studi hag Ober*, niv. 15, Diskar-amzer 1941, pp. 32-33).

“Hanter-kant vloaz diwezhañ an naontekvet kantved zo bet mare ar brezel a-enep ar Gristeniezh war dachenn ar ouiziegezh. Ha setu ar rejimantoù a laboure a-enep ar relijion : ar Boellegourion, an naturelourion (rejimantoù kozh gant dilhadoù nevez), an hollskiantourion, an hollarnodourion (rejimantoù nevez)” (“Kristeniezh ha *Speredegzh* Vrezhon”, *Studi hag Ober*, niv. 21, Goañv 1944, p. 43).

³ War se, sl. KIS-693, La-13, pp. 385-387.

¹ Sl. KIS-728, La-14, p. 254, n. 1 ma kaver daveoù all.

STAGADENN

Ematersiñ a rez a-zivout tenor ar pennadoù embannet gant Maodez
GLANNDOUR war Studi hag
Obe

r

², en o zouez : “Daoust hag e c'hell ar brederouriez bezañ broadel ?” Gant an arroud a roan
p. 267, n. 4 a-zioc'h e 'c'h eus un alberz eus stil ar pennad.

Kentañ amkan an aozer eo distreiñ war ar speredegzh en ur ezrevellañ ar
parennoù anezhi, en o zouez bepred, ha kentañ meneget,
ar *ouenn*.

“Peurliesañ e chom ar Speredegzh un dra diemskiant d'an dud. Nemet
e c'hell ivez dont da vezañ emskiantek. Evelse bremañ e klaskomp
muioc'h mui splannaat petra omp douget da santout, da verzout, da
faltaziañ. Ha gallet em eus ober ur pennad da ziskouez perzioù hor
speredegzh vrezon.

“Penaos avat e tro ur bobl da gaout ur speredegzh dezi hec'h unan ?
Diwar stumm he gouenn e vefe, pe diwar stumm he bro, diwar ar
boazioù koz, diwar he doare bevañ ? Ya, diwar kement-se war un dro,
hep na vefe aes bepred lavarout petra da skouer a zo a-ouenn, ha petra
zo tra desket diwar bevañ gant ar re all. Evel am eus notet dija,
speredegzh un den ha speredegzh ur bobl a c'hell kemman, hag a
gemm. N'eo ket bet bepred ar Vrezoned tud aonik ha lent evel maz int
bremañ diwar kantvedoù a heskinerez. Ni hon unan, diskennomp en
hor soñjoù, ha gwelomp daoust ha n'hon eus ket kemmet goude en em
lakaat war an traoù keltiek, daoust hag e welomp ar bed hag ar vuhez
en hevelep doare hag araok ?¹”

Eil luskad ar pennad a lak kemm etre speredegzh ha sevenadurezh (*exit* enta
“sevenadur” hag arloet emañ e zespizadur ouzh “sevenadurezh”). Ar pep deurliesañ eo
an anzav a ra Maodez GLANNDOUR ez eo keñverel ar wirionez — ac'hoel ar wirionez
piaouet gant pep pobl (a-gostez e lezan an distro war bep pajenn eus al *leitmotiv*, an
tamall graet d'ar C'hallaoued klask gourlakaat o sevenadur(ezh) ouzh ar pobleù all).

---

² Niverenn gentañ ar gelaouenn a zeuas e goulou e Genver 1937, an niverenn diwezhañ
(niv. 21) er Goañv 1944. Hiroc'h e-barzh ABEOZEN, *Istor lennegezh vrezhonek an amzer-
vremañ*, 1957, pp. 153-156.

¹ “Daoust hag e c'hell ar brederouriez bezañ broadel ?”, *ibid.*, pp. 41.

“Sevenadurez ez eus [...] pa fell dimp reiñ d'hor menozioù un talvoud-egezh hollek. Sevenadurez eo ar soñjoù a lakaomp da wir en holl d'an holl, ar re a dalv diouz hor soñj, evit pep den e n'eus forz peseurt amzer ha peseurt bro. N'eo ket da lavarout e vefe gwirionez da vat ar pezh a lakaomp da wirionez. Koulskoude, kement-mañ a chom bepred : pep den, pep pobl a laka da wir en un doare klok hag hollek, un toullad menozioù. Ar soñjoù a laka an den da beurwir a gemm hervez an amzerioù hag ar broioù. Lies a sevenadurezioù ez eus. [...] Petra a ra d'ur bobl kaout ur sevenadurez. Ar c'helenn, labour ar skolioù, pouez ha levezon al lennegezh hag an arz. [...] N'eus ket ur bobl a vefe perc'henn d'an holl wirionez, hep na chomfe tamm evit ar re all. N'eus ket ur bobl kennebeut all ha ne vefe nemet gaou ha falsentez ganti, rak spered an den a glask ar wirionez hag a gav anezhi muioc'h pe nebeutoc'h².”

Perak a-greiz holl seurt keñverelouriezh a-berzh un aozer boas da gomz en anv ar wirionez (evel beleg hag evel aotreeg war ar brederouriezh)? Buan e teu ar respont : pep pobl zo perc'henn d'un tamm eus ar wirionez hag eno emañ an arbenn eus liested ar prederouriezhoù : evel m'he deus pep pobl he *gouenn*, he speredegezh, he sevenadur(ezh), he deus ivez he frederouriezh ha houmañ a zellez an anv a *brederouriezh vroadel*. Heuliomp an hir a grommenn a zifourk er c'hlozadur-se.

“Perzioù spered ur bobl a zo eta un dra. Ar brederouriezh hag ar skiantoù a zo un dra all. Perzioù spered ur bobl a c'hell bezañ mat, reiz ha gwir. Gallout a c'hellont ivez bezañ fall, direiz ha gaou.

“Ar skiant avat a zo, ar skiant. Da lavarout eo klask a ra pezh a zo gwirionez. N'eo ket hepken petra zo mat evidon pe evit un all, petra a blij, met petra zo gwirionez en holl d'an holl.

“Daoust hag e vefe ar Brederouriezh war dachenn ar skiant ? Ya, emañ war dachenn ar skiant, mar kemeromp da vihanañ ar Brederouriezh evit ar pezh ez eo. Kemeromp ar Brederouriezh en he ster striz : n'eo ket ur c'hoari spered diwar benn n'eus forz petra, met skiant abegoù uhelañ an holl voutoù. [...] Pal ar Brederouriezh eo gouzout diwar petra eo abegoù uhelañ ar boudoù. Ar pezh a zo eo ar pezh a zo. N'hall ket an hevelep tra bezañ kement-mañ, ha nann-bezañ kement-mañ. Ar gwirvoud a zo un dra. Ha skiant ar gwirvoud a zo un dra. Hag ar Brederouriezh skiant ar gwirvoud n'hall ket bezañ war un dro kant gwirionez.

“Penaos e c'hellfemp c'hoaz neuze komz un disterañ diwar benn ur brederouriezh vroadel ? Koulskoude e c'hell c'hoaz bezañ komzet eus ur brederouriezh vroadel. Rak ar gwirvoud a zo re vras, re binvidik evit

---

² Id., *ibid.*, pp. 42-43.

bezañ paket a bez gant an hevelep den. N'eus ket unan a c'hellfe lavarout : me am eus an *holl* wirionez. [...] Ar gwirvoud a zo unan, n'hall bezañ nemet unan. Met hon merzadurioù diwar-benn ar gwirvoud a zo diglok, a zo lies, a zo disheñvel.

“Disheñvel eo perzioù ar speredoù. Hiniennoù a zo barrek da jediñ ; reoù all d'ober war an douaroniez, reoù all war an arzoù. Pephini en deus e dro spered, hag e dech.

“Evelse evit ar Brederouriez. Pep den ne wel ket gant an hevelep sklerijenn an hevelep kudennoù. Dirak un hevelep gwirvoud e vo disheñvel ar merzadurioù hervez ar stummoù spered, hep na vefe gaou bepred merzadur pephini. Pep pobl he deus ivez he ferzioù, pe en abeg d'he speredegz, pe en abeg d'he sevenadurez.

“Ur brederouriez vrezon hon devo eta, hervez hon perzioù pobl hag hon temz-spered¹.”

Pezh a vern d'an aozer eo koustet a gousto saveteiñ keal ar vroadelezh. Broadel eo ar speredegzh pa c'hoarvez eus un teskad perzhioù na gaver nemet e piaou ar bobl-mañ pobl. Broadel e vo ar Brederouriezh pa zispako e-barzh bevennoù a zo re speredegzh ha sevenadur(ezh) ar bobl-mañ pobl. BEETHOVEN n'eo ket MOZART dre ma oa disheñvel o bevennoù ; an eil hag egile n'o deus graet nemet dispakañ ar glad a oa enno dre berzh o gouenn, speredegzh ha sevenadur(ezh) o broad. Ar gwirvoud zo anezhañ aze endeo en e bezh, ouzh e ober ar boudoù, pep hini gant e vevennoù. Hogen, petra eo ar *gwirvoud*-se estreget ar solialezh : “ar pezh a zo eo ar pezh a zo” ? Ha mard eus eus ar Brederouriezh ur skiant, evel pep skiant e pled gant ar solialezh nemetken — an diforc'h o vezañ e pled ar Brederouriezh gant “abegoù uhelañ ar boudoù”, boudoù imboure'het war liveoù izeloc'h gant ar skiantoù all.

Klozañ a ra ar pennad dre un akt a feiz er “brederouriez vrezon” da zont, soliet war ar perzhioù mat a c'haller stadañ er Vrezhoned hag er brezhoneg.

“Daoust hag e vo ar brederouriez se gwelloc'h eget hini ar re all. Krediñ a ran : diwar an abegoù-mañ.

“Ken barrek eo ar Vretoned da vont war dachenn ar fetis ha war dachenn an difetis. Ar Greisteziz peurliesañ ne welont nemet ar c'healioù difetis, hag e fell dezo lakaat pep tra da geal difetis. Ni a oar war un dro gwelout an eil tu d'ar bed hag egile.

“Techet eo Kreisteziz da lakaat pep tra da zifiñv, da zivrall, da stabil. N'int ket evit merzout ar fiñv. Ni avat a vefe techet d'e welout betek re.

---

¹ Id., *ibid.*, pp. 43-46.

“Ar pezh a raio dreist holl perzh dibar hor prederouriezh eo talvoudegezh hor yezh e keñver doareoù skoempañ ar soñj. Pinvidik eo hon dibenngerioù, ur marz ! da c'hellout displegañ kement arliv a zo er gwirvoud. Ha kement hini en deus pleustret un tammig war ar brederouriezh e brezhoneg a oar pegen aes e teuer a benn da ziskuliañ traoù a chom luziet-tre er yezhoù all. Ar brezoneg a zo ur yezh dispar, ken barrek da stardañ a dost ar gwirvoud da vezañ ur yezh skiantel eus ar re wellañ, ha ken barrek all da vezañ ur yezh a varzoniezh o chom un heklever eus ul liesson dilavarus. Ar pezh a zo bet ar gresianeg er bed gwechall, e c'hellomp bremañ lakaat ar brezoneg da vezañ, ar gwellañ benveg speredel, gant poell, gant labour, ha dalc'hegezh. Bro vihan, spered bras¹.”

Pal Maodez GLANNDOUR oa reiñ da Vreizhiz ar fiziañs enno o unan hag en o yezh. Enno o unan, eleze en o *gouenn*, o speredegezh, o sevenadur(ezh) — kealioù danzeet gant an iziunad broadelour, arzaeladus n'eo ket pa oant diveziadek met pa oant serr warno o unan, soliadek en ur ger. Fiziañs en o yezh, ha pa ve houmañ yezh an 300 000 brezhoneger, kantet e labour ar vereuri henvoazel, pe ar yezh war eskor² anavezet gant 300 lenner ; e gwir, etre an div ned eo ket ar sell soliadek evit lakaat kemm :

ar brezhoneg int o div ; div soliadelezh ez eus anezho, lodek e pep a speredegezh, devoud boutin deskrivet gant ar gevredadourion. An devoud digunvez avat eo an eskoriñ end-eeun : ganet e vez soliadelezh ar brezhoneg nevez dre eilsammañ (*aufheben*, *disgorren* evit komz hegeliezh, eleze dispenn hag adsevel a-zioc'h) soliadelezh ar brezhonegoù kent. Ar sell soliadek zo e tro d'ober meiz war an eil soliadelezh ha war eben, met n'eus ket en e gerz peadra d'ober meiz war al *lamm* eus an eil d'eben.

Evit bezañ dianavezet al lamm dispenn-genel-se ez eo manet forc'hellek ha gaonac'h a-benn ar fin nep ober o kemer da ziazez studioù a seurt gant hini Maodez GLANNDOUR. Pa skrive : “Pinvidik eo hon dibenngerioù, ur marz !”, e rae dave mut d'ar reizhiad lostgerioù *krouet* gant VALLEE — drezo e tifluke “ijin ar yezh” hag ur roll andonaer hep mui a anaveze da VALLEE. Diouzh hevelep kemez e rankjemp degemer da vrezhoneg diles an termenoù nemeto bezant e korf pe e spered ar yezh kent, kemplegañ da skouer da endalc'hioù skiantel enklaskerion Skol veur Brest pa stadont ne vez lostger bev ebet e brezhoneg er-maez eus *-ach* hag un all bennak,

---

¹ Id., *ibid.*, pp. 46-47.

² War geal an eskoriñ, sl. KIS-702, La-14, pp. 60-64.

darbenn karta *Diwan* hag argarzhñ “pep unvanidigezh eus ar yezh¹”, dinac'h keal endeeun an eskoriñ ha kantañ ar brezhoneg er soliadelezh kent. Ar skolveuriaded ha leviaded *Diwan* a oar ervat ne gredo ket ar gostezenn chomet feal ent furlmel d'an unvanerion argadiñ brezhonegerion all pa 'z eo eviti ar soliadelezh kent ur glad sakr da ziwall ha n'eo ket ur bonveziad dispennet o vont da get goude an eskoriñ.

Er pellgomz e voes alvokad Maodez GLANNDOUR dre reiñ din an ali d'e adloañ en e amzer. A-du ganit, koulskoude n'eo ket ober prosez hon diagentiad a glaskan, met studiañ ar savlec'hioù a gemere hag hon eus kemeret d'e heul, ac'hoel e derou hon remzad. Da skouer, e Gouere 1968² ez embannemp, en ur stern, evel testenn damkanel blein enta, un arroud hir eus “Dremm ar speredegzh vrezhon”. Diouzhtu goude avat, en Eost 1968³, e stagemp da amzaelañ dodadoù Maodez GLANNDOUR hag e Kerzu 1969⁴ ez embregemp daelerezhekaat keal ar speredegzh.

---

¹ Sl. KIS-725, La-14, p. 212, n. 2.

² Sl. *Emsav*, niv. 19, pp. 195-196.

³ Sl. *Emsav*, niv. 20, pp. 231-234.

⁴ Sl. *Emsav*, niv. 36, pp. 361-369.